

بناوه روکی سیاسی و کۆمه لایه تی چیرۆکی کوردی

دوکتۆر : عیزه دین مسته فاره سوول

چاپ ده کرین داوای لی بوردنی له یه کچوون ده که م ، به هه موو باریکدا نه کهر ته واویش له یه ک بچن ، چونکه به دوو زمانی جیاوازن ، نه وا هه ر له یه کتر جیان و دیاره نووسینی نووسه ریکیش ده رباره ی یه ک باس ، هه ر ده بی له یه کچوونی تیدابیت .

شتیک بو سه ره تا :

شار(2) زۆر نه بوو دامه زرابوو نه وه ی له م تیره و نه و تیره ی قه له مره وی میرنشینه وه به هه لبژارده هاتبوو ، ته پو توژی دواکه وتنی دیهات و کۆچه ری له خۆی لادابوو ، تیکه ل به ره وتی شارستانی ی نه وانه بوو که له شارانی تره وه هاتبوون . مه لای لادی و مه لای شارانی تر ، به لیها توویی شانیان له شاننی زانایانی مزگه وتی سووری چه زیره و مزگه وتی قوبادی نامیدی و دارولئیحسانی سنه ده داو له هه لچوونیکه تیکه ل بووندا ده یانوویست مزگه وتی گه ره ی سلیمانی خۆی بگه یینیته نه زه رو ئایا سو فیوا و مزگه وتی نه مه ویی شام .

شيعر دهنگی نه دایه وه و نالی بوو بووه خاوهنی سی مولک و دیوانی هه بوو³ ، گولی باغی ئیره مه که ی بو تان له سه یوانه وه

له سه ره تای ووتاریکدا که بو ژماره ی تاییه تی ی گو فاری (الاقلام) ی بو چیرۆکی کوردی ته رخانکراوم ناماده کرد نووسیم :

« کاتی که رایان سپاردم که لینکۆلینه وه یه ک یا ووتاریکی نومایش نامیز بو ئه م ژماره تاییه تی یه بنووسم . وورده کاغه زی چاپکراو و ده ستنووسی خۆم کۆکرده وه . واته هه رچیم له مه و به ره به کوردی و عه ره بی ده رباره ی چیرۆکی کوردی نووسیوو هیناومه و به رده مم ، دیم که نه و باسه ی له دیداری یه که می چیرۆکی کوردی دا له سه ری ره ش (1979) خویندبوومه وه ، هیشتا بلاونه کراوه ته وه . باسه که ده رباره ی «ناوه روکی سیاسی و کۆمه لایه تی ی چیرۆکی کوردی بوو ...» له بهر نه وه نه و باسه م کرد به کۆله که ی نه و باسه به عه ره بی یه نووسراوه⁽¹⁾ ، [به لام که دوایی دیم باسه که خۆی به کوردی نووسراوه و نووسینه عه ره بی یه که ش له هه ندی لایه نی دا له کوردی یه که جیاوازه وام بهی باش بوو ، په شنووسی نه و باسه به کوردی بو چاپ ناماده بکه م و به لیتیم له گو فاری «کاروان» وه رگرت ، که نه مه یان بلاویکریته وه و وه ک هه ندی نووسینی ترم ، نه دریته وه به رووی خاوه نیدا . له بهر نه وه ش که نازانم کامیان - واته : عه ره بی یه که و کوردی یه که - پێشتر

مه‌شخه لی نیازی بوونه شه وچرای شه وی کوردستانی بوو^{۱۱} . کارگه و پیشه‌سازی بیجوک له‌گه‌ل بناغه‌ی شاردا دامه‌زراو قافله له روم و عجم ده‌گه‌رایه‌وه ، یا قافله‌ی بازرگانی‌ی نه‌وان بی‌ره‌دا ر‌ه‌ت ده‌بوو .

ئه‌م گزنگی شارستانی‌یه ، شوین‌په‌ی دیارده‌یه‌کی تازه‌ی سه‌ر به شارستانی‌ی له ئه‌ده‌بیات ده‌ویست . پووی بناغه دانانی له خاوه‌ن به‌هره‌ده‌سه‌لاتیک ده‌کرد ، نه‌ویش وه‌ک هه‌مووی ده‌رویشیکی باره‌گای ئه‌ده‌بیات به شیع‌ر ده‌ستی پیکردبوو ، به‌لام ده‌بی‌چ نه‌په‌ی‌یک له وه‌دا بیت ، که ده‌ست له شیع‌ر هه‌لگری ، یا بلین به شیع‌ره‌وه نه‌توانی له مه‌جلیسی شاعیراندا جی‌ی ببینه‌وه ، به‌لام به ده‌سه‌لاتیکی به‌هره‌دارانه‌وه‌ستیکی ووردی‌داچه‌سه‌پاندنی ووشه‌ی کوردی‌یه‌وه ، بتوانی خوی به دامه‌زیننه‌ری په‌خشانی کوردی به میژووی کورد بناسینی .

ئه‌مه‌یه‌چیروکی کوهرتی په‌یدا‌بوونی په‌خشانی کوردی‌و نووسینی‌یه‌که‌م به‌ره‌م که مه‌ولوود نامه‌ی شیخ حسینی قازی‌یه^{۱۲} . مایه‌ی شانازی‌یه ، که له دوا‌ی ده‌ست‌نیشان کردنی ئه‌م راستی‌یه له کتیبی «الواقعیة فی الادب الکردی»^{۱۳} ، ئیتر خو به‌خو هه‌موو تو‌مارکه‌ران و زانیاری بلا‌وکه‌ره‌وانی میژووی ئه‌ده‌بیاتی کوردی ، سه‌ره‌تای په‌خشانیان سه‌د سالیک زیاتر برده‌دو‌او‌وه‌و شیخ حسینی قازی (1790—1870) بوو به دامه‌زیننه‌ری په‌خشانی کوردی . به‌لام ئه‌وه‌ی ده‌بی‌لی‌ره‌دا بووتریت و هه‌ر ئیره‌جیکه‌ی ووتنی‌ی ئه‌وه‌یه که ئه‌مه‌ولوود نامه‌یه هه‌ر سه‌ره‌تای په‌خشان و سه‌ج نووسینی کوردی نی‌یه ، به‌لکو سه‌ره‌تای چیروکی کوردیشه .

زورتان سه‌رسامان ، په‌نگه‌رازی نه‌بن . به‌لام با‌به‌رسین چ شتیک ده‌چینه‌ریزی چیروکه‌وه‌چی له‌و چوارچی‌وه‌یه لاده‌ری . ئه‌وه‌ی ئه‌م‌په‌و به شیع‌ری ده‌زانین ، به‌په‌وانه‌ی دوینی شیع‌ر نه‌بوو ، به‌لام ئه‌م‌په‌و شیع‌ره . لی‌ره‌دا بنه‌ره‌تیکی فه‌لسه‌فه‌ی پیشکه‌وتنخ‌واز خوی ده‌چه‌سه‌پینی ، نه‌ویش بنه‌ره‌تی «هیس‌توریزم» ه . ئه‌و بنه‌ره‌ته‌وامان په‌نگه‌نیشان ده‌دا ، که هه‌موو دیارده‌یه‌ک له سنووری میژووی خویدا ببینین ، ببه‌ستین به «کات‌بو» شوین‌په‌ی خوی‌وه .

به‌په‌ی ئه‌م بنه‌ره‌ته‌و له‌م باری سه‌رنجه‌وه ، ئه‌و حیکایه‌ته‌بجوو‌کانه‌ی شیخ حسینی قازی ده‌باره‌ی مه‌ولوود

چاکه‌ی مه‌ولوود خویندنه‌وه ده‌یگه‌په‌ته‌وه ، هه‌روه‌ها‌گه‌په‌ته‌وه‌ی باسو باوه‌ری دروست‌بوونی زه‌وی و ناسمان‌وله‌دایک‌بوونی په‌نجه‌مبه‌ر به‌وشیوه‌حیکایه‌ت ئامیزه ، سه‌ره‌تای ساکاری چیروکی کوردی‌یه . په‌نگه‌دیس‌ان ناره‌زایی‌یه‌کی تر بیته‌کایه‌وه ، نه‌ویش ئه‌وه‌یه که ئه‌م چه‌شنه‌حیکایه‌ته‌ساده‌یه‌له ئه‌ده‌بیاتی روزه‌لاتدا تازه‌نی‌یه‌و ئه‌و با‌به‌ته‌ه‌وا‌و شه‌قل وهرگرتنی‌په‌وه‌یه . وه‌لامی ئه‌مه‌ش هه‌ر ئه‌وه‌یه ، که له کوردیدا‌و به کوردی تازه‌یه ، له‌به‌رئه‌وه‌هه‌ر سه‌ره‌تایه . نه‌گه‌ر عه‌ره‌بیش «الاغانی» و «امالی» ی «القالی و نووسینه‌کانی جاحیزو «الف لیله و لیله» .. و .. «کلیله و دیمنه» به سه‌ره‌تای په‌توی چیروکی عه‌ره‌بی‌دا نه‌نین و هه‌ر له ته‌ئسیره‌ئه‌وروپایی‌یه‌که‌وه ده‌ست‌په‌بکه‌ن . یا فارس هه‌چ حیسابیک بو‌حیکایه‌ته‌کانی ناسر خه‌سه‌روه‌و گولستان نه‌که‌ن ، ئه‌وه‌ده‌که‌ونه «یه‌ک لایینی» یه‌وه . که ئه‌مه‌ش چ له فه‌لسه‌فه‌دا‌و چ له سیاسه‌تدا په‌نگه‌ی گومرایی ده‌دا‌و بو‌میژوو‌نوسی ئه‌ده‌بیات و ره‌خنه‌گری ئه‌ده‌بیش ده‌ردیکی کوشنده‌یه .

سامانی نه‌ته‌وه‌یی (تراث) ، هه‌ر وه‌ک شتیک پیروزه ، سه‌رچاوه‌ی راسته‌قینه‌ی ئه‌ده‌بیاتی هه‌موونه‌ته‌وه‌یه‌کیشه ، نه‌زوری پیوه‌ده‌نین‌ونه‌به‌په‌رستن‌و‌لی‌لانه‌دانی خو‌مان ده‌خه‌ینه‌چالی‌کونه‌په‌رستی‌یه‌وه ، نه‌به‌وه‌ش که په‌ریزی لی نه‌گرین و سوودی لی نه‌بینین و به‌ره‌و پیشی نه‌به‌ین خو‌مان ده‌خه‌ینه‌گه‌ی‌زای‌خنکینه‌ری کوسموپولیتی‌یه‌ته‌وه .

.... له‌به‌رئه‌وه‌یه که چیروکی کوردی نه‌به‌برده‌وامی‌ی ته‌نیای حیکایه‌تی کوردی ده‌زانین ، نه‌به‌سنه‌تیکه‌ی گویزراوه‌و وهرگیراوی ئه‌وروپایی ده‌زانین . به‌لکو چیروکی تازه‌ی کوردی هه‌موو سامانی ووتراو و نووسراوی نه‌ته‌وه‌یی و ته‌کنیکی چیروکی که لان به ئییدا‌عه‌وه له‌گه‌ل هه‌موو ده‌سکه‌وته‌کانی کان و ته‌جروبه‌ی ژیا‌ندا تیکه‌ل ده‌کات‌وله‌وینه‌ی دوینی‌و نه‌م‌په‌و دیمنه‌ی شو‌په‌شگیرانه‌ی دوا‌په‌وژ دروست ده‌کا .

.... هه‌ر به‌په‌ی ئه‌م باری سه‌رنجه ، که په‌یره‌وی فه‌لسه‌فی و جیهان‌بینیمانه ، له مه‌یدانی میژووی ئه‌ده‌بیاتی‌شدا ، هه‌ر ده‌بی‌ری نومامان به‌ره‌و ئه‌و سه‌ره‌تا به‌نرخه‌بجیت ، به‌ره‌وه‌ه‌ولوود نامه‌ی شیخ حسینی قازی . که با‌سی ئیستاشمان ده‌ریاره‌ی ناوه‌پوکی سیاسی و کومه‌لایه‌تی‌ی چیروکی کوردی‌یه . ده‌بی‌له‌پووی ناوه‌پوکه‌وه

ئەو سەرەتايە بېستىن بە شىعەرى تەسەوفى مەلای جزیرى
خانى يەوولە گەل ستایشى ئاینى (یاستایشى پیغەمبەرى) نالیدا
یەکیان بخەین ، بە لام لە حیکایە تەکانى مەولوودا تالیکی
باریکی خوشەویستی یە ژاران و چاکە خوازیش دەبینن ،
بە لام تەنیا تالیکی باریک . بە هەموو جۆریک ئەو سەرەتایە .

* * *

.... وەك پېشتەر لە باسی هەموو پەخشاندای باسی ئەو
سەرەتایە نەبوو هەر بە باسی «لە خەوما»^۱ جەمیل سائیب
دەست پێ دەکرا ، لە باسی چیرۆکیشتا هەر بەو
دەست پێ کراوە ئیستاش لە شیخ حسینی قازی یەو دەبێ
ببینە سەر قوتبی ئەو بەری کیشە یەکی درێژ ، سەر جەمیل
سائیب و ئەو خەوی هیشتا هەر خەریکی لیکدانەو
«تەعبیری ئەوین .

ئەگەر جەمال بابان بەو پێشەکی یە پڕ لە ئینفیعالەو سەر
لە نوێ .. «لە خەوما» ی چاپ نەکردایەو ، ئەو بێ سۆ
دوو تاجی نەوازش و هونەر مەندیان دەخستە سەر جەمیل
سائیب و لە کونجی بەرەو شارستانی چوونەو ، بە دانەری
هونەریکی تازەو پەیدا کەری کۆلەکی تازە ی هونەر
شارستانی ی ناو کوردمان دادەنا . بە لام ئەو پێشەکی یە
جەمال بابان کە تەواو دەچیتە خانە ی ئەو لە «هستوریزم»
دووری یەو کە باسمان کرد ، سەر لە نوێ کیشە یەکی کۆنی
تازە کردەو ، وای لە زۆر کەس کرد ، بە لیکدانەو ی پوژانی
شیخ مەحمود بێر بکە ئەووەو جینگە ی خویان لە ریزی کیشە ی
ئەمڕۆدا بەردەن و پچە ریزی کەس و باو و باپیری ئەو
سەردەمە یان و لە گەل ئەواندا ریزبگرن و بە ناچاری هەلوێستی
ئەوانیان ببیت . بە تاییەتی کە بزمازی «ما اشبه اللیلة
بالبارحة» ی ، زۆر ناپەرەو نا مەزووعیانە بە پێشەکی یە کەیدا
داکوتا .

زۆرمان لە سالانی دوایدا جەمیل سائیمان بە
فەرمانبەری و بە سەرنووسەری ژین دی بوو ، پیاویکی باشی
بێوایی ، خزمەتگوزار و دوور لە هەلسووکەوتی پوژانە ی
سیاسەت . تۆبلی ئەگەر خۆی بمایە ، بەم چەشنە
چاپ کردنەو یە «لە خەوما» رازی بووایە ؟ تۆبلی پاش
پەنجە سال زیاتر نیشتنەو ی کە فو کولی کیشە ی پوژانە ی

سیاسەت ، رای بەرامبەر بە شیخ و حوکمرانی ی ئەو هەر ئەو
بووایە ، یا ئەویش لە گەل ئەو حەمدیی ساحیبقرانەدا کە
لە کاتی دەست پویشتنی شیخ مەحموددا زمانی «شیخ رەزا»
ی خستبوو کار ، هاواری نەکردایە :

وهك مهدينه بێ نهبي بې يا نهجف بې بې عهلى
شارى غهزنهش ئىسته بې مەحموده وهك دارى كهلى^۲

بە ئی ... سەرەتای هونەری تازە بابەتی چیرۆکە ،
تەنانەت سەرەتای پووکردنە ئەو باسە ی ژیان و واقع نەخشە
کیشانە ، کە تا ئیستا دابی چیرۆک نووسانمانە لە بەر ئەو چەند
دبیریکی دەربارە دەلیمەو ، ئەگەر نەختی سەختی و تیژی
تیدابیت ، دیارە وەبال بە ئەستۆی ئەو چاپ کردنەو یە
چیرۆکە کە یە . کورتە ی رام دەربارە ی ئەو چیرۆکە لە کتیبیکدا
بۆ قوتابیان نووسیوو ، لێرەدا هەر بە شیوەکی خۆی
دەینووسمەو ، چونکە کە کورتە ی را دەربیرین پوویست بێ ،
لەو زیاتر دەربارە ی ناووتیت . لەویدا نووسرابوو .

«.... ئەم چیرۆکە بە شیوەی خەویک باسی پوژانی
فەرمانرەوایی شیخ مەحمودی حەفید دەگێریتەو .
بەداخەو ، هەندیک هۆی خۆی و تاییەتی وای کردووە کە
نووسەر هەر لایەنی سێلپی ئەو پوژانە ببینیت . نووسەر داخ
لە دلە ، لە بەر ئەو ئەو پوژانە بە خەویکی ناخۆش دەزانیت .
رەنگە نووسەر لە باری سەرنجی خۆیەو بە وچاوە ی ئەو
تەماشای کردووە هەقی ئەو ی بدریت . کە ئەو پوژانە بە
خەوی ناخۆش بزانت ، بە لام لە پووی باری سەرنجی
گشتی یەو ئەو رینگە ی نادریت . چونکە ئەو پوژانە لە میژوی
کرددا تەجرووبە یەکی میژویی گەورە بوون ، ئەگەر بە
خەویش بیتە ژماردن ، ئەووە خەویکی زۆر خوش بوو ، هەر
چەندە تەجرووبە کە لە پووی میژویی یەو لە پال هەموو
دیمەنیکی ئیجابیدا هەندیک دیمەنی سێلپیتی تیدابوو .
چیرۆکی «لە خەوما» تا ئیستا لە پووی بابەت و پوخسارەو
بە یە کەم چیرۆک دادەنریت ، هەرچەندە بە باری سەرنجی
ئیمرو بە سەرەتایەکی ساکاری چیرۆک دەزانریت ، یە کەم
رەگەزی چیرۆک لێرەدا باس گێرانەو یە»^۳ .

بە لام «لە خەوما» لە پووی پووکردنە واقع و

داچه سپاندنی ریالیزمی ی چیرۆکی کوردی یه وه نیشانه یه کی گه وره یه بو مهسه له ی ویژدان ، ی نه حمه د موختار جافیش ، به داوای ئی بووردنه وه هه ر له بهر نه وه هیه ی پیشوو چه ند دیریک دووباره ده که مه وه ده لیم :

ئه م چیرۆکه له بهر نه وه ی که له کاتی خویدا بلاونه کراوه ته وه ، کاریکی نه وتوی نه کردوته سه ر پیشکه وتنو که شه سه ندنی چیرۆک و په خشانی کوردی ، به لام نه گه ر له کاتی خویدا بلاو بکرایه وه ، کاریکی گه وره ی ده کرده سه ر که شه سه ندنی چیرۆکی کوردی و ده بووه هال پیوه نه ر بو په یدا بوون و نووسینی گه لیک چیرۆکی ترو نووسه رانی کوردی وا ئی ده کرد که گه لیک دیمه نی ژبانی گه له که ی خویمان ، به چیرۆک نه خشه بکیشن و په خنه له لایه نی چه وتی بگرن و ری و شوینی راسته قینه به ره و پیشکه وتنی دواروژ دابنن .

چیرۆکی (مهسه له ی ویژدان) ، له پووی بابه ته وه ، که ره سه ی نووسینی پومانیکی دریزه و ناخراوه ته چیرۆکیکی کورته وه . نووسه ر لیره دا وه ک یاخی بوویه کی راسته قینه خوی پیشان ده دات . کورپی چینی ده ره به گه و کار به ده ست و لێپرسراویکی سه ره تای پژی می کونی پاشایه تی ی عیراقه ، به لام په رده له پووی ده ره به گی و نه و پژی مه بوگه نه ی نه وسا هه لده مانی ، که له سه ر بناغه ی دروژنی و ده ست برین و ناپاکی و پشت کردنه میله ت دامه زرابوو . نووسه ر به په خنه گری دیته پیشه وه و په خنه له هه مو نه و دیمه نانه ده گریت که له ژبانی خه لکدا به چه وت و نا په وای ده زانی ت و به نیشانه ی دواکه وتووی ده زانی ت . لیره دا نووسه ر وه ک بیر پووناکیکی پوژی خوی خویمان پیشان ده دات . هه ره وه که شه قلی زانین و بیر پووناکی و شاره زایی زمانان و به ره مه و چیرۆکی بیگانه ، له م به ره مه دا به باشی ده بینریت .

به ئی نه حمه د موختار جاف (1897 - 1935) تا سنای 1970 هه ر به شاعیر باس ده کرا ، پاش چاپ کردنی ئه م چیرۆکه ده توانین به ته وای له به ره مه و شه خسیه تی ئه م هونه ره منده بکولینه وه . «شیعرو په خشانی نه حمه د موختار جاف یه کتر ته و او ده که ن و وینه یه کی ته و او که رو یه کگرتووی نه و هونه ره منده ، نارازی یه ، ده نگ دلیره مان پیشان ده دن»¹⁰.

دوای ئه م کورته رایه هه ندیک پرسیار دیته به رده ممان . به ئی بلاوکه ره وه و پیشه کی نووسی ئه م چیرۆکه یان د . ئیحسان

فؤاد ، هه لوئست و کرداری به رامبه ر به چیرۆک و نووسه ره که ی ، له بلاوکه ره وه ی چیرۆکی پیشوو جیا ده کریته وه . ئه م به رزی و شکویه کی تازه ی به خشی به نووسه ر ، له چاو خه لک و میژووی نه ده بیاتدا گه وره تری کرد ، به لام هه ندیک پرسیار هه بوو که ده بوو به دوایدا بگه پیت و نه وسا له ئیستا باشته ر ساغ ده کرانه وه .

په ننگه ئه م پرسیارانه لادان بن ، له باسه که ی ئیره مان ، به لام ئه مه ش ده رفه ته و نابی له کیس بچی .

بوچ نه حمه د موختار جاف له چینه که ی خوی ، له خزمه کانی خوی ، له و پژی مه ی کار به ده ستی بووه یاخی بووه ؟ قاره مانی چیرۆکه که ی «زوراب نه فه ندی» چه ند له کرداره کانی پووداوو راستن و چه ندیان سییه رن ، یا له و کردارانیه ی نه ده بیاتی ریالیستن ، که پوویان نه داوه ، به لام هه ر له پووداو ده چن و ده گونجی پووبده ن و به مه سروشتی ریالیستی و هه رده گرن . واته - چه ند دیمه ن و سروشتی نه و شه خسیه ته راسته قینه ن و نووسه ر چه ند سییه رو په گی قوولی واقعیانه ی له خویه وه و له بهر پووشنایی واقعی گشتیدا بو دروست کردوه . پرسیاره کان خویمان له وه لام ده چن ، هه ر له بهر نه وه پرسیاریکی تریش دیته پیشه وه ، ئه ویش تومار کردنی هه لوئستی پر له مه سنوولیه ت و شه ریفی نه حمه د موختار جافه ... شاعیر له زور که س زیاتر زیان و ئازاری به ده ست شه خسی سه ررداری کورد شیخ مه حموده وه دیوه ، به لام له کاتی ده سه لات و پووخان و ده ره ده ریشدا ، هه لوئستی هه ر نه وه بووه که بووه له گول ناسکتری به و پیشه واهه زنه نه ووتوه .

دوا پرسیاریش ده رباره ی سه رچاوه ی خویندنه وه ی نووسه ره ، نه وه ره شی واقیعه به که س و کار به ده ستی چه وته وه ، به دووا که وتووی یه وه ، ته و او خوی ده نوینیت ، نووسه ریش وه ک بیه وی کار به ده ستی چه وت و قه وزه ی حه وزی مزگه وت پیکه وه له پیناوی «حفظ الصحة» دا رامانی ، هاتوه هه مو شتی ناخنیوه ته چیرۆکه که وه . به لام ئه م خامه و ئوسلووی سیه تیری «مولیر» یا «گوکول» ه له کوپوه هاتوه ؟ ده بوو دوکتور ئیحسان فؤاد وه لام بداته وه و هیشتا ئه وه لام دانوه ماوه . په ننگه ئه و وه لام دانوه یه بگه ویته سه ر که سانی ترو که سی خویی بو په یدا ببیت . نه وه شمان له بیر

نه چیت که حسین عارف یه کیک له م پرسیارانه ی کردووه و وه لامیشی به م جوړه داوه ته وه که ده لی :

«به رای من نه حمه د موختار هرچه نده نه و کار به دهسته گوره یه ی رژیم نه و به چکه دهره به گو (شازاده ی کوردان) ه بووه که باسمان کرد ، به لام نه دپیکی پروناکبیری خاوه ن ههست و ویزدانیکی پاک بووه له دل و دهر ووندا دژی زولم و زوری کار به دهست و ناغاو دهره به که خوین مژه کان بووه و بیرو باوه پرو کردار و نه ریته کونه پرستانه ی لانا په سندن بووه . ههروه کو له ههست و بیرو باوه ری کوردا یه تیشدا ، راستگوو سه رپاست بووه بوی دلسوز بووه . بویه نه و نه گه ر چی نه وه ی له ناخی بیرو هوشیدا باوه ری بی ی هه بووه بوی نه لواوه به کردار بی ی له سه رداگری و پراسته و خو کوشی بو بکات ، که ده بی به هه ردوو باری (زاتی و مه وزووعی) دا له م بووه وه وه زعیمان له بهر چاوی بی ، به لام به نه ده ب و به شیوه یه کی تاییه تی له چیروکه که پیدا زور به ناشکراو له پرو نه و نه رکه ی به جی هیناوه»⁽¹³⁾

پیره میردیش له مهیدانی چیروکی کوردیدا چه ند نیشانه ی به جی هیشتروه . له فولکلوری کوردی یه وه و له میژووی کورده وه چیروکی ده هیناوه ده یخسته قالبیکی - تا راده یه ک - تازه وه . له بابه تی یه که میان : «مه م وزین» ی نوی ، که شتیکی چیاوازه له مه م وزینی خانی و له مه م وزین و مه می نالانه کانی فولکلور . له بابه تی چیروکی میژووییش «دوازه سواره ی مه ریوان» و «پیه سی ته نریخی ، یا مه حمود ناغای شیوه که ل» ی نوی و به چیروکی «شه ریف هه مه وه ند» له مهیدانی نووسین و کرداردا بناغه یه کی شانوی کوردی دامه زراند .

حسین عارف کورته یه ک دهر باره ی کوشی چیروک نووسانه ی پیره میرد تو مار ده کلو دهنووسی .

«له پال نه م کوششانه یدا ، به دریزایی نه و سالانه (سی یه کان) و له دواپی تریشدا له کوردی هونه ری چیروک نووسیندا به مانای سه ره تاو سه ره لدانی له نه ده به که ماندا ، دهریکی تریشی گیراوه ... دهری نووسینی ده یه ها پارچه په خسانی نه ده بی که من - واته حسین - له وهختی خویدا ، له لیکولینه وه یه کی سه ره ییدا دهر باره ی چیروکی کوردی ناوم بردبوون ، به په خسانی چیروگای»⁽¹⁴⁾ پاش نه وه ی نووسه

لایه نی بابه ت و پوخساری نه م په خشانانه هه لده سه نگینی دینه وه سه ر ناوه پروک : «... به هر حال پیره میرد مه به سستی له و نووسینانه زیاتر دهر برینی بیرو پای خوی بووه سه باره ت به دهر دیکی کومه لایه تی یا ره وشت و ره فتاریکی چه وت یا راکه یاندنی په ندو ناموزگاری یه ک دهر باره ی ژیان»⁽¹³⁾ هه ر وه ک نه مه ش ده لی «... به پیچه وانه ی جه میل سانیب و نه حمه د موختاره وه ، نه م خوی به دور گرتووه له رژیم و باری سیاسی ی سه رده می خوی و هه لوپستیکی ناشکرای به چاک و خراپ دهر باره نه نوواندووه .»⁽¹⁴⁾

هه رچی «که مانچه ژهن» ی ، پیره میردیش ه نه وه لیکولینه وه ی تاییه تی و ساغ کردنه وه ی به شی نووسین و به شی وه رگیران و نه وسا بریاری تاییه تی ده وی .

حسین عارف هه ر له پیره وی سه ره تادا له دوو چیروکی محمه مد علی کوردی ده دوی که یه که میان ، ه ... راسته و خو پرو له نامانجیکی کومه لایه تی ی ساکار ده کاو که مته رخمی و ره ووشتی چه وتی مروفیک نیشانده داو ره خنه ی لی ده گری که مه ی خوریکه»⁽¹⁵⁾ دووه میشیان نووسه رکه خوی وای پیشکه ش کردووه که «مه به ستم له نووسینی نه م پومانه نه مه یه : له ژبانی قهومی کورد لاپه ره یه ک نیشان بده م که به چاوی نه همیه ت و فه قیره ، به لام له نفس الامردا زور به قیمة ت و گه وره یه» تاده لی «نازدار پیمان نیشان ده دات که ژنی کورد له لادی چه ند سه ره به خو سه ره رزه .»⁽¹⁶⁾

حوزنی موکریانیش یه کیکه له وانه ی هه ر له سه ره تایی نووسینی یه وه تا کوچ کردنی ، له پال هه موو کوشش و به ری هه مه رهنگی خامه دا گه لیک چیروکی نویسیووه . هه روه ک حسین عارف ده لی : «باس و خوازی سه رجه م چیروکه کانی (حوزنی) بریتین له به ندو باوی فولکلوری ، یا سه رگوزه شته و حیکایه تی ده ساو ده می خه لکی و قسه و باسی ناو کوپو کومه لیان ، وه یا بووداوی تاییه تی ژبانی خوی که هه موویانی له قالبیکی ساده و ساکاری بی فه نتازیدا نووسیووه .»⁽¹⁷⁾

نه مه هه موو سه ره تابوو ، سه ره تایی چیروکی کوردی بوو ، سه ره تایه کی پر شان و شکووبه رز ، به سه د ره گ به واقع و خه لک و زه وی و گه ل و میژووه وه به سترابوو . شانازی یه

بو چيروكى كوردى كه هر له سه ره تاوه به ستراوه به نه ده بياتي كه وه كه بو ژيان و ناسووده ي و به ختياى ده جهنگى ، سه ره به ريبازى كه و ره ي نه ده بياتى جيهانه كه شه ره فى نامان جدارى و خه باتكارى دراوه تى ، سه ره به ريباليزمه .
 ژيان و ديمه نى هه مه رهنگى ، كو مه ل و چه وتى و چينى زه روو سروسشتى ، ئيبدا عى گه ل (فولكلوره ده وله مهنده بايه خداره كه ي) له قالبى نووسراوى تازه دا ، ميژووى سه ر فرازى خه باتى نه ته وه ، خوشه ويستى خاكى نيشتمان ، پايه بلندي ژنى كورد ، نه مانه هه مو له م سه ره تايه دا په نكيان دا وه ته وه ، ته نانه ت نه و بوچوونانه ش كه ره خنه يان لي ده گيرى ، هه سه ره به ژيان و ريباليزمن .

تا ئيستا كه هاتووينه سه ره دابه ش كردن و پله دانان بو هه مو نه ده بياتى كوردى چه ند جور دابه ش كردن بينراوه .
 چيروك له رووى ناوه رو كه وه وهك ووترا سه ره به چه شنه كانى ريباليزم سه رى ده ركرد له رووى ديالكتكه وه به زمانى نه ده بى بلاوى نه م سه ر ده مه و هه ره له مه له بندي نالى و گوران دا سه رى ده ره ينا .

به لام زور چيروكى كرمانجى ژووروش هه يه كه بارى سه رنج راده كيشن و¹⁰ په نكه به زمانى ترپيش به ره مى چيروكى وامان هه بيت كه هه ره به مولكى نه ده بياتى كوردى بزميرى¹¹ ، له رووى دابه ش كردنى سال و سه ده شه وه ، با وجودى مه ولوود نامه كه ي شيخ حسيني قازى به لام ته وژمه راسته قينه كه له سه ده ي بيسته مه وه ده ست پى ده كات . چيروك نووسه كانمان - هه ره به لاسابى - سوورن له سه ره وه ي هه ره ده ست يه بده نه پال ده سالنكى زه مان له راستى دا دوو يا سى پله ي گه وه مان هه يه .

زور له و دابه ش كردنانه هه ره به ده من و نه چوونه سه ره كاغه ز ، هه نديكىش به تاييه تى نه وه ي حسين عارف ، زياتر رووى روخسارى تيدا په چاو كراوه ، يا ريگه ي كار ناسان كردنى تيدا خوش كراوه .. له كاتيكدا كه له بارى سه رنجى ريباليزمه وه هه ميشه ناوه روك نيشانه ده رو پى خوشكه رو چه وه رى روخساره . دابه ش كردنيش هيج نه بى ده بى به پى ي رووداوى گه وه و ديارى ميژووى جيهان يا وولات بى ، رووداويك كه

به ته واوى كارى كرد بيته سه ره ناوه روكى نه ده بيات و له باسو بابته و روخسارى ي گوپى بيت .

به م جو ره ، ده بى هه نديك جار پارسه نكي روخساريش بده ينه وه نه وسا بتوانين له ناو نه بينينى له په گه وه نه گوپانى بارو قه واره ي هه موو كورددا چه ند پله يه ك دابنين . كه يه كه ميان : پله ي سه ره تايه زورتر له رووى روخساره وه شه قلى خوى هه يه¹² . دووه ميان : له ماوه ي جهنگى دووه مى جيهانه وه ده ست پى ده كات - تا شوپشى چوارده ي ته موزى 1958 . سى سالنك ماوه ي گواستنه وه و گوپينه ، ئيتير پله ي تازه ي چيروكى كوردى ده ست پى ده كات .

بو نه م باسه ، كه باسى ناوه روكى سياسى و كو مه لايه تى ي چيروكى كوردى يه ، په نكه نه و سنوور دانافه ش هيشتا زه حمه ت بيت ، هه نديك جار هيلى سنووره كه نه وه نده كاله كه نابينريت . له كتيبى « ريباليزم له نه ده بى كورديدا » - تيكرنا باسه كانى نه ده بياتى ريباليزمى كورديم گرتبوو ، له سه ره تاوه تا نووسينى نه و كتيبه (1962) چيروكى كوردى و باسه كانى ، كورد ووتنه ي به كالو پيتاوه وه چوو بووه ناو باسه كانى ريباليزمه وه . نه گه ره مروش بو دابه ش كردنى باس بچينه وه ، وا نه زانم هه ره نه بى بچينه وه ، سه ره نه و باسانه و به رده وامى ي هه ره باسه له 1962 - وه تا ئيستا بينين وه نديك باسى دوور له واقيعى ژيانى كورديش ده ست نيشان بكه ين .

نه وسا له ژير باسى « ژيانى هه للاحى كورددا » پاش پيشاندانى به ره مى شيعر ، بو گه نجينه ي چيروك نه م چه ند ديره ووترا بوو . « پيره ميرد به راوردى ژيانى ناسووده ي سه ره نوينى نه رمى ده ره به گه و ژيانى فه للاحى زه حمه تكيشى ماندوو ده كات . يه كه ميان گوپى له ده نكي سازوسه ماوه ره و دووه ميان جنيو ده بيستى ، ته نانه ت سروسشتيش ، روژيش ، به لاي پيره ميرده وه بو نه وه هه لديت كه به رچاوى ده ره به گه روون كاته وه ، دوواييش ده لى : به هه ردووكيشيان ده لين ژيان ،¹³ .
 زوربه ي چيروكه كوردى يه كانى پاش جهنگى دووه مى جيهان وينه ي نه م دوو چه شنه ژيانه پيشان ده دن . زوربه ي چيروكه كانى عه لادين سه جادى نه م دوو لاپه نه ده گره وه ، نه وه مان پيشان ده دات كه چون سه ره خيلى تيره ي كوچر ده ست ده خاته ده ست ده ره به گى نيشته جى وه وبه هه ردووكيان هه قى تيره كه ده خون ، نووسه ره نه وه روون ده كاته وه كه

دهسه لات هر به دست پهنج خورانه وهيه ، نه گه ركوچه ربنو نه گه ركشت وكال بگن ، چونكه رژيمه كه هه ريه كه .²⁴ نهو سه جادی يه ي چيروكه كانی وینه يه كی واقیعی ی سه ركه توری ژيانی كوردو ژيانی فه للاحی كورد نه خسه ده كیشن له « پونه زونگه كه ی حه مه سه ن ، دا به قوولی زولم لیكردنی فه للاح ده به سبتیت به و رژيمه وه كه له گه ل ئیمپر یالیزمدا هاوكاره ، چه په لی ده زگای میری و هاوكاریی ده ره به گه و پولیس و سووخوران له مایدانی دزینی په نجی فه للاحدا پیشان ده دات . حه مه سه نی قاره مانی خوبه خوله چيروكه كه دا كه شه ده سینتی و خوی هست به زولم ده كات و ده كات راستی و له وه ده كات كه تاقه پشته هر د حه مه په شی ، ی فه للاحه . نووسه راستی یه كی عیلمی وا ده ره ده خات كه پراكتیك سه لماندوویه تی : نه ویش نه وه یه كه به نه مانی زولم و زور به ره م گه شه ده سینتی و ئیش كردن سیمای ناره حه تی و ناخوشی پیوه نامینتی و ده بیته هوی خوشی به خشین و رابواردن .

حهمه سه نی سه جادی هر نه وه یه كه ده سستی دوعا به رز ده كات هه و نزای مه رگی زالم ده كات به لام فه للاح له چيروكه كانی بله دا تیکوشه رترو شورشگیرترو هوشیار تره و باشتر له وه ده كات كه په كیتی و تیکوشانی فه للاح ناخوشی ژیان راده مالی و سه رشوری مانه وه ی ده ره به گی تیدایه . پاش نه شكه نجه و پروتاندنه وه یه كی زور و دریز ، كه ناغاو پولیسی تیدا به شدار بوو ، فه للاحی پیر پیی نه و لاره شورشگیره ده گری كه پوژیک له روزان به شیتیان ده زانی ، هوی نه م هه موو نازارو زوله كه مته رخمی ی خومانه ، راست ده كا شیته ، قسه كانی نه قشی به ردن»²⁵

دهسه لاتی میری به لای نووسه ره وه هر دهسه لاتی ده ره به گه . بیرری نووسه زور بزیاونه به ره و پیشه وه ده چی ، هه سستی چیناپه تی فه للاحه كه ی وورده وورده به سه ره هه موو شتی تردا زال ده بیت و هه موو شتیك له وه سه ته دا ده تویته وه . نووسه هوشیارانه بیرری چه تی پوشن بیره ناشورشگیره كان راست ده كات هه وه فه للاح خوی لیره داو به ته جروبه ده بیته ماموستای پوشن بیران .

له پاش شورشی چوارده ی ته موزه وه ، دیمه نی لادی و پیوه ندیی به ره م هینان و ناو زهوی كه وته گوپران ، نه م

گوپرانه وورده وورده له چيروکی كوردیشدا هر خوی نواند ، ده سستی پولایینی فه للاح له كه شكوله نه فسانه یی یه كه ی حه سه ن قزلی یه وه دیته ده ری و ده دات له فه ره یدوون به گه و كه شكوله كه ش لی ی نووسراوه «زهوی بو جوتیارو مه رگه ، بو ده ره به گه .²⁶ «سوئی سمایلی، ی «نامه ی سه ر سنووری مارف به رزنجایی چه ك هه لده گری ، نایه لی پیلانی ده ره به گی كوردی سه ر به ئیمپر یالیزم ، جمهوریته نه ونه ماگه ی بخاته چاله وه . به لام كه دهسه لاتی بورژوازیی پیشه سازی له سه ركاربوو ، له زهوی دابه شكردن و ده ره به گه نه هیشتنا دوو دل بوو ، چه مال بابان له (جومه ی جامع) دا به زمانی فه للاحی كورده وه گومانیکی راسته قینه به رامبه ر به و دهسه لاته ده ره ده پری»²⁷ . مه سه له ی زهوی و فه للاح له په ی دوا پیدا - واته له سالی 1980 به دوواوه خوی له خویدا سروشتیکی تری هه یه و دیاره په نگدانه وه ی نه وه ش له چيروکی كوردیدا چه شنی خوی هه یه .

ده توانین له باسی فه للاحه وه بیینه سه ر كه لیک باسی تر ، له چيروکی كوردیدا ، وهك «كریکار ، شه رو ناشتی ، تیکوشانی نیشتمانی ، ژن و ژنخوازیی ناو كورد - یه كیتی نیشتمانی ... هتد ، كه په نگدانه وه ی نه مانه له به ره می سه ره تاوه تا 1962 له كتیبی «ریالیزم له نه ده بیاتی كوردیدا «پیشان دراوه و پاش نه وه حسین عارف له كتیبی «لیكولینه وه ی چيروکی هونه ری كوردی دا ، له ناوه روکی نه و باسانه ی وه رگرتووه و به نه مانه ت سه رچاوه ی نیشانداده و زوری لی زیاد كردوه ، هه روهك یه كیگی تر زوری له و كتیبه دووباره كردوته وه بی نه وه ی باسی كتیبه كه و سه رچاوه بكات . به هه موو حال نه و باسه له و سی سه رچاوه چاپكراوه دا هه یه و نامه وی لیره دا نه وه جاریکی تر بلیمه وه ، نه وه ی كه له و باسه زیاد بگری و پیوه ندیی به و په یه وه هه بیت نه وه یه كه بلین ماحمود نه حمده له و سه رده مه وه چی له چيروك و وتار نووسیوه ، هه مووی بوو به ربه ره كانی ی ده ره به گی و دواكه وتنه و»²⁸ چاره سه ر كردنی مه سه له شی هر له سنووری بیرری سوشیالیستیایه .

بیرری سوشیالیستی پاش جهنگی دووه می جیهان کاری كرده سه ر تیکرای نه ده بیاتی كوردی ، نه مه چ له به ره می نه وانده دا دیاره كه نه وسا ده ستیان دایه پیوه ندی له گه ل بیرری سوشیالیستی داو پاشان به یه كجاری پیوه ی به ستران ، یا له

به ره می نه وانده دا دیاره که تا راده یه که له و بیرو رایه دور
 بوون ، به لام له پروانگه ی بیرو پیشکه و تنخوازی یه وه
 چاره سوری کاری پوژانه یان ده کرد ، دانه پال کومه لانی
 زحمه تکیشیان به ریگه ی له دواکه وتن پرگار بوون ده زانی .
 نه گه ر بچینه وه سر باسه کانی نه ده بیاتی ریالیزمی
 کوردی ماوه ی جهنگی دووه می جیهان و سهره تای شه ست
 ساله کان و جارینگی تردابه شیان بکه یینه وه به سر نه م
 باسانه دا :

تهنگو چه له مه ی کومه لایه تی ، ژیانی فه للاح ، ژیانی
 کریکار ، ژیانی تیکرای گه ل و ده سته زحمه تکیشه کان ،
 خه باتی گه ل ، هاوکاری و برای نیو کورد ، برای عه ره ب و
 کورد ، هاوکاری تیکوشانی جیهانی ، مه سه له ی ناشتی و
 جهنگ ، نرخ پیدانی ناده میزاد ، وینه ی نافرته و سروشت ،
 نه وسا ده چینه وه سر نه نجامه کانی پیشوومان و به م جوړه
 کورت و خه ستیان ده که یینه وه .

1 - زور به تهنگه وه پووکونه ژیانی گه ل و پیشاندانی نازاری
 زحمه تکیشان ده بین نه مه ش هه ر نه خسه کیشانی ژیانی
 پوژانه و رهنج و چه وسانه وه یان نی یه ، به لکو وینه ی
 تیکوشانیشیان وا له پالدا ، نه خسه کیشانی گشتی ی
 ژیانی گه ل و نازاری زحمه تکیشان و نه و
 چاره سه رکردنانه ی به هوی ده برپینی نه ده بی یه وه له
 تیکرای شیعی کوردی و چیروکی کوردیدا له و
 سه رده مه دا نه خسه کیشراون . به هیچ جوړناچنه ریزی
 نه خسه کیشان و چاره سه رکردنی بوژوازی یانه ی
 مه سه له که وه .

بوژوازی رادیکالی نه وروپا له چارکردنی
 مه سه له ی کشتوکالدا هوو ریبازی خو ی هه یه ، نه م هوو
 ریبازه له رهنگدانه وه و چاره سه ردا ده چپته سنووری
 پیشه سازی لی کردن (تصنیع) و گواسته وه ی کومه ل
 به ره و پیوه ندی بوژوازی له کشتوکالدا او پیکه وه گردانی
 به تینی نیو شارو دیهات له چوارچیوه ی جموجولی
 کشتوکالدا ، به لام به ره می نه ده بی کوردی ی نه و
 سه رده مه به تاییه تی چیروک تیکرا ناچپته ناو نه و
 لیکدانه وه بوژوازی یه وه . له ویدا لایه نگرتنی ته واوی
 فه للاح ده بینین ، بی نه وه ی که مه ناره زوویه کی

دامه زراندنی کومه لیکه تازه ی چه وسانه وه دار بینین .
 ته نانه ت به رده وامی گونا هبارکردنی نه و
 چه وساندنه وه یه ده بینین که دیهات به شاره وه
 ده به ستیت . له م دانه پال رهنجبه رانه دا ، هه موو نه و
 شاعیرو نووسه رانه که له پیوه ندی پوژانه دا خو یان
 به ستووه به بیرو تیکوشانی پینا و سوشیالیزمه وه ، یا له
 رهفتاری پوژانه دا له م کوپه دور بوون هاوتان .

ده بی چی هه ست و نه ستی بله و عه لادین
 سه جادی و حه سن قزلچی و مارف به رزنجی به رامبه ر به
 فه للاحی کورد له یه که جیا بکاته وه . یا به چ پیوانه یه که
 هه ستی محه مه د مه ولوودو کاوس قهفتان و مسته فا صالح
 که ریم و حسین عارف و جه مال نه به زو محه رهم محه مه د
 نه مین و محه مه د صالح سه عیدو جه مال بابان و کاکه مه م
 بو تانی له پله ی له مه و دوا دا له یه که جیا بکه یینه وه .

له به ره می هه موو نه مانده دا نه خسه کیشانی
 که رتی جیا جیای رهنجکیشانی پوژانه و به یه کجاری دانه
 دانه پال فه للاح و به ربه ره کانی ی ده ربه کی ده بینین .
 چاره سه رکردنیش هه ندیک جیاوازی تیدایه ، هه ندیک
 جار ناواتی خیرخواهانه یه و هه ندیک جار هاندانه بو
 تیکوشان ، به لام به هه یچ جوړیک بیانوو بو هه یچ بابته
 چه وساندنه وه یه که یا دانه پال مولکداری نابینین . نه مه ش
 وا ده کات که گونا هبارکردنه که بو پله ی دوا ی ده ربه به گیش
 دریزه بکیشیت / گونا هبارکردنی مولکداری تاییه تی
 بیرینکی سوشیالیستی یه ، پال پیوه نه رو جوولینه ری
 گونا هبارکه ره ره چی یه که بیت .

شیعی نه و پله یه و چیروکه کانی پاش نه ویش برن
 له م گونا هبارکردنه .
 رهنگه شاشی یه که له نه خسه کیشاندا یا سه رنه که و تنیک له
 هه لبژاردنی نمونه یا مه یدانی سه ره کی ی کیشه دا
 بینین ، به لام نه مه له بنه رته وه له ده سه لات نه بوون
 به سه ر هوی ته کنیکیدا ها تووه و هه لو یستی نی یه له بیرو
 راوه په یدا بوو بیت .

هه ندیک چیروک خو ش ویستی فه للاحی
 چه وساو ه ی لی ده تکیت ، به لام نه و خو ش ویستنه زیاتر له
 به زه یی ده چپت به فه للاحی چه وساو ه دا وه که له وه ی

ههستی هاوکاری چینهایی بیت بهرامبری ، نه مهش له وینه دا ده چپته خانه ی به زهیی ساخته گه رانه ی بورژوازی یه وه ، هه ر چنده خوی له وه وه هاتوو که نووسه به ته واوی به ناو ژیانی راسته قینه ی روزانه ی فه للاحدا ، پونه چوته خواره وه نه نووسه رانه ی ناتوان وینه به کی زیندوی نه ژیانه مان بدهنی له نزیکه وه ، له گه ل فه للاحدا نه ژیاون ، وینه ی ناوه وه مه نه لوژی ناو ده روونیان به نه خشه ناکیشریت . به لام نه مهش له هه لویستی نایدیولوژیان ناگوریت .

رابه ره به رای یه کانی چیروکی ریالیستی ی کوردی له روانگی نه م جیهان بینی یه وه ته ماشای مه سه له ی فه للاحیان کردوه ، چیروکی کوردی له م سی ساله ی دواییدا هه ره له سه ره نه و پینازه رویشتوه . وه ک ووتمان : په رنگه چوونه ناو هه ندیک وورده شته وه هونه رمنده ی له دووباره کردنه وه ی واقیعه وه دورخستییته وه ، به لام نه خشه کیشانه وه ی واقیعی به ئاوات خواستراو هه ره به چه شنیک بووه که مولکداری تاییه تی تیدا کوژابینه وه واقیعی به ئاوات خواستراو هه ره مولکی زهوی چینه ر بووه با له وینه ی خه ویشدا بووبی .

له به ره هه ندیک هه جاروبار شه خسیه تی نمونه یی هه لئابژیری ، یا شه خسیاته هه لئابژیراوه کان پرووی تیکوشه رانه یان نی یه وه میدانی کیشه که لاریی یه ، به لام راسته قینه یه . کامیرای هونه رمنده نوخته ی راسته قینه ی پروونکی به به خشین باش دهست نیشان ناکات ، به لام پرووی واقیعی ی تاوانباریش ئارایش ناکات و سووراو سپیاو له دم و چاوی چرچی ده ره به کی و کوئه په رستی و دواکه و تووی نادات .

نه ده بیاتی کوردی یه کجاری ده ره به کی ی تاوانبار کردوه له پال فه للاحی زه بووندا وه ستاوه زوربه ی زهویی نه واقیعی پروونک کردوته وه که خه لک تیدا ژیاون و جاریکی تر واقیعی به لی زیاد کردنی مه رده انه ی بییری هونه رمنده نان خوینانه وه نه خشه کیشاوه ته وه ، به لام ساکاری و سه ره تایی ی که ره سه وه هوی نه خشه کیشان و نه بوونی توانای بلیمه تانه ، هه ندیک سووک پیشانده ان و ساده یی و گیرانه وه گه ری و خوتبه خوینه ری داوه به گه لیک به ره مه و

به ره مه ی باش که م و کورته وه له چه ند چیروکی کورت و ناوه ندیدا ده بییری و هیشتا پرومان نووس خوی نه گه یاندوته نه م واقیعه . راستی پپوهندی ساده ی به ره مه هینانی تا چه ند سال له مه و به ری کوردستان و له ناو لچوونی ته واوی پپوهندی ده ره به کی تا نیستا شیوه به کی واقیعی له نه ده بیاتی کوردیدا په رنگی داوه ته وه ، به م چوره وینه ی فه للاح به سه ر وینه ی کارگه ری رابه ری نه ودا زال بووه .

هه رچه نده چه کوشی کریکار له ده رگای شیعو چیروکی کوردیشی داوه وه ره له کوتایی جهنگی دووه می جیهانه وه دهنگی کو مونه یی له شیعی کوردیدا به رزبوته وه به سام و به شکوه پوی چینی کریکاری له رابه ری کو مونه لانی خه لک و کوپی خه باتدا دهست نیشان کردوه . نه و برپارانیه به سه ر پپوهندی کارکردنی لایدیدا دراوه ، نه جامه گشتی یه کانیان به ره و شاریش ده بن . نه و به ره مه که مانه ی بو نه خشه کیشانی ژیانی چینی کریکاری نه ونه مام ته رخان کراون ، هه لویستی هونه رمنده ی سه ره به بییری کریکاران و به رژه وه ندی چینی کریکار ده رده خه ن . له و به ره مانه دا شکودانی ریک و ره وان به ره نه چ کیشان و تاوانبار کردنی نمونه خومالی و جیهانی یه کانی که رت و دهسته بورژوازی یه کان دیارن . هه رچه نده نه ده بیاتی کریکارانه ی ته واومان نی یه ، به لام بییری سوشیالیستی له هه موو نه و به ره مانه دا که بو ره نه چ کیشان و کارکردن ته رخان کراون دیارن .

لیره دا ده توانین دوو مه سه له جیا بکه ینه وه ، که نه وانیش هه لویستی بیرو توانای تیگه یشتنی ته واوی واقیعی و بیرو جیا کردنه وه یانه له به ره میکی نه ده بی ی وادا که له گه ل هه لویستی خاوه ن بیره که خویدا ته بابن .

له ری به ره مه ی نه ده بی یه وه سه ره به بیرو نایدیولوژی بوون له نه ده بیاتی کوردیدا ده گه ن و ناجیگره ، هونه رمنده له به ره مه دا دژی هه لویست و به رژه وه ندی چینی کریکار بیت ، شتیکی نه بینراوه .

ریک و ره وان دانه پال نه وچینه رابه ره ته واو ئاشکرایه و ده یان پریشکی نه ده بی و پارچه شیعو چیروک به لگی نه وه ن ، هه روه ک گریدانی خه باتی چینی کریکار به بییری سوشیالیستی یه وه ئاشکرایه . ته نانه ت ریکو ره وان ده برینی .

دهگاته راده ی پیدابوونی جوړیکي تر له نه ده بیاتی دروشم
دهربرین ، که له سه ره تاي سالانی چله وه له شيعره وه دهستی
پیکردووه و تانیستاش شوینه واری دیاره . پوښنی له م
مه سه له په دا له وه دایه که خه باتی چینی کریکار خراوته چوار
چیوه ی جیهانی ی خوږه وه به ستراوه به خه باتی
شور شگیرانه ی جیهان و بنیاد نانی سوشیالیزی جیهانه وه .

2 - نه گه ر به ره مه نه ده بی یه کوردی به کانی سه ده ی بیستم
دانین و به پنی ی باسو مه به سو خانه خانه یان که ین .
ده بینین مه سه له ی نه ته وه یی کورد ، نه گه ر له پووی
چونیتیشه وه پیشیان نه که ویت له پووی زوری یه وه پیش
همووان ده که ویت . نه مه ش په نگدانه وه ی ناسایی
راپه پینی بزوتنه وه ی نه ته وه یی کورده که له کوتایی
سه ده ی نوزده هه مه وه ده بینریت . شاعیرو نووسه رانی
کورد به دهره و که لینی نه م بزوتنه وه په دا دابه ش بوون
هه ری که که رتیکی فراوانی پر له که ره سه ی ته سه لی
لی گرتووه و وینه ی کیشاوه .

میژووی کورد به گشتی که ره سه بووه بو شیعرو بو
چیروکی تازه بابه تیش هه ر له قاره مانیتی ی کونه وه
تاگیانی هاوچه رخی به خشین به هه ندیک ره که زی
میتولوزی له فولکلوری کوردیدا تا پووداوی روزانه ی نه م
خه باته به رده وامه ، هه مو نه ده بیاتیکی له ناراسته و بیر
کردنه وه دا یه کگرتووی دروست کردووه ، که له باسو
بابه ت و بو چوندا جیایه ، زور گران نی یه که تاقه باسیک
بینین ، چه ند که سیک بوی چوبین و بیرو بو چونیان یه ک
بیت ، به لام ناله ت و وینه و دهر برینیان جیا بیت . نه مه ش
وای کردووه که به ره مه که چرو به پیت و فراوان بیت .

له پله ی سه ره تاو پله ی که لاوزدا زیاتر باسی ژبانی خه ک
دهکرا ، مه سه له ی نه ته وه یی کورد به و چه شنه پر له
ناوازه ی له شיעردا دهر برراوه له چیروکی نه و سه رده مه دا
دیارنی یه . په نگه دره فته ی بلاو بوونه وه نه بوون هویه کی
نه م دیارده یه بیت . هه رله به ر نه وه یه که پاش 14
ی ته مووز نه م باسه دیته ناووه ، له سه ره تادا زور
به هیمنی هه مو مه سه له که به جوړی چیاواز له کونجی
مه سه له یه کی بچوکه وه له «سه رگول» ی مه دهوش و
«گفن و دفنی ناوی» ی هه سه نی قزلجی و شای

قه ره جه کانی محه پرم محه مه نه میندا خو ی دهر ده خات و
شته بچوکه که ده کریت به وینه ی گشتی واته (تعمیم)
ده کریت و تانیستا نه م نموونانه باشتیرین وینه ی نه م
مه به سه ن . به لی ... له به ره می محه مه د مه ولودو
دوکتور کاوس قه فتاندا چه ند چیروکی سه ر به م
مه سه له یه دیاره ، به لام هه ر چه نده له مه به سه کانی تردا
زور سه رکه وتوون ، له م مه به سه دا زور له خو کردنیان
پپوه دیاره .

هه رلیزه دا دیمه سه ر هه ندی چیروکی کومه له ی
سه کولی نه هریمن ی کاکه مه م بوتانی ، که هه مو سه ر
به م مه سه له یه ن به لام دیسان ته کنیک به زور دروست
کردن هه لویتسه دهر برینی له چیروک نووس سه ندوته وه .
نه گه ر بو یه کنیک له لووتکه کانی چیروکی نه م
سه رده مه بگه ریین ، نه و چیروکی پیشمه رگه ی دوکتور
ره حیمی قازی یه کیگله له لووتکانه . بیجگه له ناوه روک ،
بابه ت و روخسارو دارپشتن ، هه مو پیکه وه نه و سیفته
به و چیروکه ده به خشن .

چاویکم به و پیشه کی یه ساده ، پر له دلسوژی په دا
خشانده وه ، که 19 سال زیاتر له مه و به ر بو چاپی نه و
چیروکه م نووسیوو ، هه ر نیره ش دره فته ی نه وه یه که
دان به و ساکاری و دلسوژی په دا بنیم و هیچ نه بی له و
برپاره په شیمان بم که له پووی زمانی نه ده بی ی
یه کگرتووه وه به سه ر چیروکه که مدا داوه . به لام بنه رته ی
ناوه روکی پیشه کی یه که ، وه ک چیروکه که خو ی تانیستا
راستی ی خویان ده سه لینن .

به کورتی ده بی چه ند دیری تر بخه یه سه ر نه و
پیشه کی یه . چیروکه که باباسی کوردستانی نیرانیش
بیت ، به لام وه ک نووسه ر خو ی بو گیرامه وه ، یه کسه ر
له ژیر ته نسیری شوړی چوارده ی ته مووزی عیراقتا
نووسراوه . راپه پینی که لی عیراق و په پیدابوونی دره فته ی
چاپ ، نووسه رو هه مو په نگه وه خواردووی دهر وونی ی
له یادگارو زانیاری میژووی و هه ست و له خویندنه وه وه
په پیدابووی توانای ته کنیکی ی چیروک نووسی ی هه ژاندو
نه و چیروکه ی لی په پیدابوو به داخه وه نووسه ر پاش نه وه
کتیبیکی تر نه بی له سه ر میژووی کوماری کوردستان یا

له سه ره خسی پيشه وا هیچی تری نه نویسی .
نه وسا نه و چیرۆکه مان به «پوڤیست» دانابوو ، که
له نیوان چیرۆک و روماندا به و سروشتیکی ریالیستی ههیه .
لیره دا ده توانین نه وهنده ی لێ زیاد بکهین که . نه و چیرۆکه
بابه تیکیشه له چیرۆکی میژوویی ، تیکه ل کردنی گیانی
میژوویی به له گه ل به کیک له و بابه تانه ی نه ده بدا که پروداوی
میژوو نه خسه ده کیشن .

چ له بابه ته نه ده بی به که یداو چ له و ته جرو به
میژوویی به دا که خستبوویه به رده م ده رسیک بوو ، به گویی
نه کرا . دوا یی دیمه وه سه ره بابه ت و ده رسی به گویی نه کراوی ،
به لام که نه ده بو پره خنه لای ئیمه به شی خه بات و ژیان بن ،
ده بی به ده رسی ناوه پرۆکه که دا بچینه وه .

چیرۆکه که به م چهند دیره دوا یی هات که وتی :
«پیرۆت وه وه واله کانی جه نازه ی کاک مامه ندیان هی ناوه دی و زور
به حورمه ت له قه برستانه که ی پشت مالان ناژتیا ن ... دوو پرۆ
پاش نه و به سه ره هاته نوکه ره کانی که له گه ل قه ره نی ناغا چوو
بوون بو راو بو کانی سه وزه گه رانه وه و پرایانگه یاند ، که قه ره نی
ناغا و سه روکی ژاندارم و نه فسه ره کانی تر له (کانی سه یده)
جل و به رگی ژنایان له به رکردو بو لای تاران هه لاتن ... چیرۆک
به م دیره دوا یی هات .

له پيشه کی به که شدا له باسی نه و وینانه دا که چیرۆک
خستبوویه تی به پرۆ نووسرا بوو :

«وینه ی ژیا نی جو تیارانی کوردستان ، پیوه ندیی نیوان
فه للاح و ده ره به گانی خانین ، دوژمنایه تی ده ره به گانی نوکه ر
به گه لی کورد و کوردایه تی وه ولدانیان بو خنکاندنێ جمهوری ه ته
جوانه مرگه له دلا زیندوو ه که ی» .

له پيشه کیشدا هه ره نه م نووسرا بوو . به لام نه وان ه ی
بیریا ن تیژو و دل و ویزدانیا ن بینایه له بیریا نه که به کیک را په ری و
نوسی ی : «که ی کورد ده ره به گی تیدا یه ، که ی کیش ه ی
چینایه تی له ناو کوردا هه یه ؟» .

نه و ده رسی چیرۆکه که ده بیه خشی ، ده رسی پشت
به فه للاحی کوردو پرۆناک بیرى شو پرشگیره وه به ستن بوو ،
ده رسی نه وه بوو که ده ره به گی کوردو خوینده واری سه ر
به ده ره به گی ، زه وی و پار ه و کورسی له کوی بی له وین و میژووی
سالانی دوا یی نه و ده رسی باش سه لماندو ئیستا ته نا ته زور

به هه له دا چوو له سه ره نه وه ن که جه ماوه ری خه لک چه ک و پشتی
هه موو بزوو تنه وه یه کی نه ته وه یی راسته قینه ن و ریگه ی
نه وانیشس ریگه ی نه هیشتنی چینه ره نچ خو ره کانه ، ریگه ی
پیشکه و تنخوازی به ، ریگه ی چه پ و هاوکاری گه لانه .

ریگه م بدن له به رده وامی ی نه و ده رسه دا که به گویی
نه کرا ، تاویک له باسه که بچه ده ره وه و به و هاوارکه ره کو نه
بلیم .. نه وسا به لای تو وه کورد ده ره به گی نه بوو ، چینی
جیاوازی نه بوو ، خه باتی چینایه تی و پیشه وه یی زه حمه تکیشان
له خه باندا راست نه بوو لات ، نه وسا دوژمنی کورد لای تو
میله تانی پیکه وه ژیا و بوون و کیشه له ناو کوردو نه و میله تانه دا
بوو . به لام ئیستا ده نویسی : کورد میژووو را بو ر دوو
شارستانی تی نه بوو ، زمانه که ی به که لکی نه وه نه ماوه ،
ته عبیر له ده روونی بدا ، که واته ده بی یاس له هیچ
خسوسیه تیکی نه ته وه یی نه که یین ...

دیاره نه م هه لو یسته ش ته واو که ری نه وی پیشوو وه یه ک
سه رچاوه ی کو نه په رستانه یان هه یه ، هیچ بهی خوش بوونی
تیدا نی به که پاش بیست سه ال بلین ، ئوبالی هه موو نه و
کاره ساتانه ی کو نه په رستی کورد به سه ریا ندا هی نا یین
به نه ستوی نه و چه شنه که سه و بابه ته کانی . که وا وورده وورده
نه وه ش له هه موولا ده سه لمینیت که کورد بو توندانه وه په یدا
نه بووه و چ له وولاتی ئیمه (له عیرا قدا) و چ له وولاته دراوسی
یه کاندا وا دان به بوون و خسوسیه تی نه ته وه ییدا ده نری ،
نه وسا وه بالی نه و هه موو دوو به ره کی نانه وه نه و هه ولی به
فیرو بو له ناودانی نه و خسوسیه ته نه ته وه یی به ی درا ده که ویته
نه ستوی کی ؟ .

نووسه ریک که خو ی به کورد دانا بییت . ده بی نه م چاره
چی بلیت ؟ و ابزانم بیست سه الی تری ناوی ، تا بار بگوریت ، با
کو نه په رستی کورد بیده نگ بن . قه له م و سه ره به ستیش ده بی
هه ر بو نه وان ه بییت که سه ره به میله تن . سه ره به بریا ته ی به کن
که له سه ره بناغه ی ماف و نه رکی هاوسان دامه زرا بییت .

زور له پرودا وه کانی پاش سه الی 1961 : تاکه «و په کو مه ل
هاتو نه ته ناو چیرۆکی کوردی به وه . دوولایه نی نه و پرودا وان ه له
چیرۆکی کوردیدا خو ی نوواندوه . لایه نی سیلیبی وه له و
چه وتی . ره نگه شانازیش بییت که نه وان ه ی لایه نی سیلیبی یان
گرتوو ه ، خو یان له ناو جه رگی کاردا بوون و نه مه ش به جو ریک

له په څخه له خو گرتن داده نریت . دیارترین چیروکی هم بابه ته «هنگاوېک به پنگای دوورا» ی ره ووف بېگه رده .

ده بی نه وهش بلین که دیمه نی رهش بینې «تساوم» له م چیروکانه دا هر نه نجای هرهس هینانی کوشی خه لک و چند ساله نی یه . چونکه زور له و رهش بینانه له ناو کوړی بوودا ودا رهش بین بوون . به لام له بهر نه وه بوو که کیشی راسته قینه یان نه ده دی ، پپوهندی کومه لایه تی ناو کومه لیان نه ده دی ، زنجیره ی نه و خه باه یان نه ده دی که خو یان به پاکي و راستگو یی یه وه چوو بوونه مهیدانی یه وه ، چاویان له وه نه بوو که پاش سرکه و تن ، ده بی چ کوړینیک به سر کورده واریدا بیت . تا بتوانن چیکه ی خو یان و هو ی رهش بینې دیاری بکن . په رنگه مانه وه ی پپوهندی دهره به گی ، ده سه لاتی دهره به گی (له هه موولا) هو ی هم رهش بینې و په خفانه بنو نه مهش له جی یه . به لام که ته وژم و سووته مه نی روودا و هر هه للاح بووی ، نه و ناکوکی قوولی دهره که ویت و هرهس هینان ده ست بی ده کات . له م باره یه وه ووتراوه :

له کومه لیکدا که خه ریکی هرهس هینان بیت ، هونه ری راستگو نه و هرهس هینانه پیشانده دات ، به لام نه گهر هونه سوری بیت له سر نه وه ی نه رکی کومه لایه تی ی خو ی به جی بینې . ده بی نه وه دهرخات که جیهان توانای کوړینی هه یه و ده بی یارمه تی نه و کوړینه بدات .

ده توانین بلین «ژانی گه ل» ی بله که وره ترین به ره می نویته ری نه و روودا وانه یه . دیاره لیکولینه وه ی هم چیروکه خو ی باسیکی تایه تی ده وی هه لېژاردنی هه لویت و قاره مان ، پپوهندی به هه لویت نی نووسه روه هه یه ، که لیره دا موناقه شه ناکریت : به لام سیمای گه وره ی چیروکه که نیشاندانی به شیکي پتووش کراوه له واقیعی پوژانه ی نه وسا .

لایه نیکي تری نه و روودا وانه ، دیمه نی کاره سات و مال ویرانی خه لکه ، له زور چیروکه وینه و دیمه نی هم کاره ساته نه خسه کیشراوه په رنگی رهش و دووکه لوی بی بو چوته سر کاغز . له «نه سپ» و «دهستی نوخه ی» ی نه حمه د حمه د نیسماعیل و هندی چیروکی عه بدوللا عه زیز خالیدا هم وینه یه ده بینین . «پووی کرده وه شاخ» و «چالی جه رکی پیریزن» ی حسین عارف ، له باری سه رنجی خو یه وه چیروکی دیاری نه و کاته ن .

به لام لیره شدا ، له م باسه شدا ، هه ربه ناوی ته کنیک و هاوچه رختی یه وه ، کیشی ناراست و ناواقیعی دروستکراوه . بو نمونه کاکه مه م بوتانی له چیروکی «گولیکی بی شیل کراو» .. دا بیریکی تازه دینیه کایه وه ، به زمانی هه للاحه وه سر سورمان دهره به ری :

«بومبا هاویژ له شاره وه دین ، هه رچه نده - ماموستا عول - ش خه لکی شاره ؟» .

هه موومان له م وولاته دا ژیاوین ، زوربه مان ماوه یه کی نه و سالانه له ناو هه للاحدا بووین ، که ی ساکارترین هه للاحی کوردیش وای بیر کردوته وه ، یا شار پپویستی به م پاکانه یه هه بوو بیت .

کیشی شارو دیهات و هه ر هم دوو په مزه له نه ده بیاتی جیهاندا هه یه به لام جوړه نا .

هه لیره شدا ده بی له چیروکی نووسه کانمان به رسین ، له ناو پووداوی چری هه مه په رنگی هم سالانه دا کوا به شی نازایه تی و قاره مانې ؟

هیچ نمونه ی گه وره دیاری نه وه مان له به رده مدا نی یه . له به ره می هم سرده مه [دا ، له پال گه لیک مه سه له ی گشتیدا زور شتی تایه تی هاته کایه وه . واته نه و نینسانه ی له چیروکی په کانی ترده هه میشه «قاره مان» و وینه ی مه سه له یه کی گشتی بوو ، لیره دا ، له زور چیروکه دا وه که ردیکی بچووک ده خریته ژیر میکروسکوپی چیروکنووسه وه . له زور چیروکه دا «مه نه لوژ» ده بیته نه و میکروسکوپی په نگه وه خواردووی ناو دهروونی مروف دهره خا .

زور ههستی پوژانه ، زور دیمه نی نینساننی تایه تی دینه کایه وه . نمونه ش زوره . بابلین کاکه مه م بوتانی له (تانه و ناره زوو) دا هه ستیکی نینساننی و رووداویکی نینسان دهره به ری . نینسان له ویدا نامری و به ره ی تازه جی کون ده گریته وه و باوک ده کوژری کوپ له جیهه تی .

حسین عارف وه ستای هم مه سه له یه یه . گه لیک (تال) له ناو دهروونی تاقه نینسانه وه دهره هیننی و ده یکات به وینه : به لام سووربوون له سر زال بوونی پوخسارو به کاره هینانی ته کنیکی تازه تر ، زور جار مروفه که وون ده کات و سه ره تای شینواندنی پوخساری مروفی خومالی داده مه زرنیت . نه و ده زانی چی ده کاو هه موو پرده کانی نیوان خو ی و ریالیزمی

نه رووخاندووه و پيگه ي گه رانه وه ي هيشتوتته وه . به لام پاش نه و ، له زور چيروكدا زور ناوه ستايانه جيبي (بي رهنگ) بو مه نه لوژو ديالوگ و فلاش باك و كات و مه ودا (بعد) فري ده دريته چيروكه وه و مه نديكيش نه و او پشت ده كه نه مروفي كوردو ميژووي وولات و به ناوي هونه ره وه (خسر الدنيا والاخرة) نه فرته له هه مووي ده كه ن و ناشبته هونه رهنده و نمونه شتان بوويت ناسانه .

كه واته ته وژمي موديرنيزمي نه وروپا له ربي به عه ره بي خويندنه وه وه هاتوونه ته ناو به ره مي چيروكنووي كورده وه ، به لام به ناوي ته كننيك و هاوچه رختي و تازه گه ري به وه . به لام نه م ته وژمانه خويان له بناغي كو مه لايه تيدا له واقيعي كوردو عيراق دوورن و تواناي ژيان و مانه وه و په ره سه نديان ني به . زور تري ته ئسيري نه م قوتابخانه و ته وژم و ريبازانه له لاي لابه لاوه هاتوونه ته ناو هه ندي كو مه له چيروكي واوه كه ناتوانين له خانه ي دوور له ميلله تدا داين نيين .

ده توانين ليره دا سه رنجيك له م ريبازانه بده ين و سروشتي گشتيان ده رخين و نه وسا تي بگه ين پيوه ندي يان به كو مه لي كورده واري و به چيروكي كوردي به وه چه نده .

هونه ر بو هونه ره :

راست و په وان نه م دروشمه هه لئه گه راوه ، به لام نه و هه موو باسكردني راده ي هونه ري و هيرشه بو سه ر شيوه ي كون و لاداني زور چيروك نووس له رپه ره ي ناساي و شيوه ي دابرين گرتن هه نه وه ده گه يني ..

نه م ريبازه واته « L'art pour l'art » ، سه ر به ريبازي بو مه انتيكي به يا له وه و له جيهاني پاش شوپشگيريتي بورژوازيه تدا په يدا بو ، به لام نه گه ر بودليريك كه له ناخيدا ريباليست بوو ربي بردبته به ر نه م دروشمه هه ر له به ر نارهازي بووه له سه ر ناوه كيتي و شيوه ي بازر گانيتي نه ده بياتي بورژوازي و بو نه وه بووه كه له جيهاننيكا كه هه موو شت بوته كه ره سه ي فروشتن ، هونه رنه نديش نه و كه ره سه دروست كه ره نه بيت . فيشه رووتنه ي : - نالاي جواني په رستي ي پيروزي بودلي به رامبه ر به و جيهانه بورژوازي به هه لبره كه به واقيعي خوي رازي بووو نه و واقيعي به وينه به كي پيروزي دامركينه ره وه به كي هه رزان ده زاني ، به لام شيعري بودلي

ديويكي گه وده ي مه ربه ر بوو نه و خوايه بوو كه سه ره نجامي به ده ست بوو ، فريشته به كي تووره بوو شمشيريكي ئاگريني به ده سه ته وه بووه په رده ي هه لئه مالي و نه فرته ي له چاره ي نكريس و بي نرخ و نائينساني نه و جيهانه ده كرد . هه ژاري په رده به سه ردا دراوه ، نه خوشي شارراوه ، به دزي به وه داوين پيسي ، نه مانه هه موو له به رده مي جوانيدا ئاشكرا ده كران ، هه روه ك شارستانيتي سه رمايه داري له به رده مي دادگايه كي شوپشگيردا وه ستايت : جواني پرياري دادوهر ي خوي به چه ند ديپيكي بولايين به سه رياندا بدا .

نه مه لايه ني سه ره تايي نه و ريبازه بوو كه دواي بودلي بووه هوي له ژيان راكردن ، بووه هوي دوور خستنه وه ي نه ده بيات له كوري ژيان و چه كي نه ده بيات له ده ست خه لك سه نده وه و له چالي كهي و دووريدا ناشتني . شاعيريكي كورد ووتويه تي

من و يارم له كونجي دابنشين

به من چي عاله مي ژيره و زه به ربي

جا بينه سه ر هه ر دوولايه ني نه م ريبازه و هه نديك چيروكي نه م سه رده مه و هه نديك تال و پارچه ي نه و چيروكانه .

چيروك نووس هه ق ي هه يه و نه بي هه موو ديمه ني ره شي و ناخوشي و ناكوكي و دواكه و تووي كو مه ل بيني .. ده تواني ياخي بي و ده بي شوپشگير بي و به سه ر هه موو نه و ديمه نانه دا هه ليجي . به لام بوچ به سه ر نه ده بياتي نه و كو مه له دا هه لئه چي ؟ كوا نه و نه ده بياتي پاريزه ري نه و لايه نه په ستي كو مه ل بووه ؟ كوان نه و چيروكانه ي له سه ر نه خوشي و برستي و ده ره به گيان كردو ته وه ، تا ئيمه به ناوي جواني به وه به سه رياندا هه لچين و رايانماليين و په رده يان له سه ر لاده ين .

نووسيني كونه په رستانه و سه ر به ده ره به كي و سه رمايه داريمان هه يه ، به لام زوركه م و هيجيشيان نه گه يشتوننه ته هيج په يه كي هونه رنه ندانه . ته نانه ت له مه يداني هونه ر دوورن و زوريان له و قسه و چه نه بازي يانه ن كه ناچه ناو گه رفا نه وه . و ابزانم نه و چيروك نووسانه ش كه به ناوي هونه ر ته كننيكي تازه وه له ريچكه يان لاداو ، هيجيان به سه ر نه وانده دا هه لئه چوون . نه و چيروكي كوردي به ي لايه ني كزي ته كننيك ، يا به ره و پيش نه چووني هونه ري چيروكي تيدا به دي كراوه .

زوربه‌ی زاده‌ی کومه‌ی کورده‌واری بووه ، زور لایه‌نی ژیانی ره‌نگی تیدا داوه‌ته‌وه . پله‌ی هونه‌ریشی بو‌روژی خو‌ی له‌پله‌ی تیگه‌یشتن و په‌یام‌گه‌یاندنی نه‌ده‌به‌که بووه . چاره‌سه‌رکردنی به‌قول بوونه‌وه‌و ده‌سه‌لات به‌سه‌ر ته‌کنیکی چیروکی جیهانی په‌یدا کردنداو خویندنه‌وه‌و خو‌به‌ره‌و پیش بردن و تیکه‌ل کردنی نه‌م ده‌ستکه‌وته تازه‌یه‌یه له‌گه‌ل ژیانی تازه‌ی کومه‌ل خویدا ، به‌کار هینانیتی بو‌بینینی هیل لیكدان و به‌ره‌و پیش رویشتنی ناکوکی په‌کانی کومه‌ل و ناسوی دوا روژه ، تیکه‌ل کردنی ته‌کنیکی تازه‌یه له‌گه‌ل بناغه‌ی پرشکوی چیروکی پیشووی کوردیدا .

نیمپرسیونیزم - انطباعیت - جوړه یاخی بوون و هیرشیکه که چند که‌سی بلیمه‌ت رابه‌ری بوون به‌رامبه‌ر به‌و له‌خو‌بایی بوون و تیدا کردنه وه‌ستان که له‌هونه‌ری په‌سمی نه‌کادیمیدا دیار بوو . نه‌مه‌یان زورترمه‌یدانی په‌سمی گرت‌وه باری نایدیولوژی نه‌مانه له‌گه‌ل نیمپرسیونیزم - وضعیت - ی فلسفه‌فدا په‌کی گرت‌وه ، که نه‌ویش جیهان به‌ته‌جروبه‌یه‌کی « تاییه‌تی - خاس » و به‌ه‌ستیکی تاییه‌تی ده‌زانی و به‌واقعیکی مه‌وزووعی نه‌وتوی نازانی که جیاواز له‌ه‌ستی تاقه که‌س هه‌بن . یاخی بوونی نه‌م ریپازه هه‌ر له‌به‌ر نه‌وه‌یه کار ناکات چونکه ، نه‌و تاقه که‌سیتی په‌پره‌له‌گومان و ناتیکوشه‌ری و ووزه به‌رداوی و هونه‌رمه‌ند زور له‌وه‌دووره که بیه‌وی جیهان بگوږیت و فیشه‌ر ووته‌نی : تنوکی خوین ، لای نه‌وه‌ر په‌نگه‌و به‌س و به‌یداغی سوورو گولاله سووره‌یه‌ک لای نه‌وه‌ر په‌ک شت ده‌گه‌یه‌نن .

وابزانم هه‌ندیک نمونه‌ی بچوکی نه‌م چند رایه‌ش لای نیمه‌دیاره . « با که‌میش بیت » نه‌گه‌ر هونه‌رمه‌ندی نه‌وروپا هینده‌ی به‌ره‌می نه‌کادیمی په‌سمی دیبیت - به‌تاییه‌تی له‌په‌سمدا - تالی‌ی وهرس بووبیت و لی‌ی یاخی بیت ، یا هونه‌ره نه‌کادیمیه‌که خو‌ی هینده‌ی به‌ره‌م دابیت که نوینه‌رانی خستبیته فشو و هورو له‌خوبایی بوون . نایا نیمه‌کام به‌ره‌می نه‌کادیمیمان گه‌یشتوته نه‌و پله‌یه . که‌ی هینده‌ی چیروکی بابه‌ت نه‌کادیمی نووسرا تالی‌ی وهرس بین و یاخی بین .

به‌لی .. ده‌لین به‌سه « سه‌ره‌تاو گری و کردنه‌وه‌ی کو‌تایی ، به‌سه‌گیرانه‌وه‌و دواندن و کاتی « فلاش باک و مه‌نه‌لوژ ، و ته‌کنیکی ترهاتووه ، یا کاتی نه‌وانیش به‌سه‌ر

چوو . دیاره‌که‌س ده‌ستخستن و به‌کارهینانی ته‌کنیکی تازه‌ی به‌ی خراب نی‌یه ، به‌لام دیسان ده‌بی نه‌م ته‌کنیکه بچینه‌سه‌رسامانی رابوردوومان و وینه‌ی دابیرین نه‌بیت . هیشتاله « رونه‌زنگه‌که‌ی هه‌سه‌سن ، و « ژانی گه‌ل » و چیروکه‌که‌ی دک‌تور په‌حیمی قازی و « چای شیرین » و « چنده‌م لی‌ده‌سینی ، و « نامه‌ی سه‌ر سنوور ، و گه‌لیکی تر وهرس نین ، تا لی‌یان دابیرین و وهرس بین و هیرشیان به‌رینه‌سه‌ر .

جان جاک رونسو بیری « نه‌لینه‌یشن اغ‌تراب - استلاب - ی هینایه ناوه‌وه لای نه‌و مه‌فهومیکی تاییه‌تی هه‌بوو به‌لام هیل و مارکی لای نه‌م بیره‌یان له‌مه‌یدانی فلسفه‌فدا به‌ره‌و پیش برد . ناده‌میزاد که به‌هوی نیش و به‌ره‌مه‌وه له‌سروشت جیا‌بووه ، نه‌وا « جیا‌بوونه‌وه - اغ‌تراب ، ده‌ست به‌ی ده‌کات وه‌ک ده‌لی : « ناده‌میزاد هه‌ر نه‌وه‌نی‌یه به‌شیوه‌یه‌کی زیهنی به‌هوی نیشی خو‌یه‌وه خو‌ی گه‌وره‌تر بکات ، وه‌ک له‌باری « هوشیاری ، دا‌ده‌بینری به‌لکوبه‌گورج و گو‌لی و به‌کردار خو‌ی گه‌وره‌تر ده‌کات به‌م جوړه له‌جیهانیکدا که به‌ره‌می خو‌یه‌تی له‌خو‌ی وورد ده‌بیت‌وه . نه‌م چه‌شنه « جیا‌بوونه‌وه‌یه ، شتیکی ناسایی پژیمی سه‌رمایه‌داری و کاتی دوور که‌وتنه‌وه‌یه له‌کومه‌لی سه‌ره‌تایی و نابووری سروشتی ، که له‌م ده‌وره‌یاندنا پیوه‌ندی نیوان خاوه‌ن زه‌وی و فه‌للاح و کریکار و پیشه‌ساز هتد پیوه‌ندی شه‌خسی‌یه . به‌لام که کومه‌ل به‌ره‌و پیش رویشت ، « که‌ره‌سه ، نرخ ، فروشتن ، جی‌ی هه‌مووشت ده‌گریته‌وه . ده‌رباره‌ی جیا‌بوونه‌وه‌و شوینی تاییه‌تی (کافکا و بریخت) زور شت ده‌ووت‌ریت . به‌لام نایا چیروکی نیمه ، بو‌نیستا له‌سه‌رده‌می رابوردوودا بزووتنه‌وه‌ی کومه‌لی دوزیوه‌ته‌وه و توماری کردووه یانا ؟ که پیوه‌ندی خپله‌کی له‌پروخاندنا بوو ، شار له‌ژیانی لادیدا رولی په‌یدا ده‌کرد . شتیکی تاییه‌تی تازه له‌پیوه‌ندی ناغاو فه‌للاح و چه‌رچی و سووخورو پولیس په‌یدا ده‌بوو . له‌شیوه‌یه‌کی ساکاریشنا بیت هه‌ندیک نمونه‌هاته‌کایه‌وه : بچینه‌وه سه‌رعه‌لادین سه‌جادی و بله و چیروکه‌کانی محمه‌د صالح سه‌عیدو هه‌ندیکی جه‌مال بابان ، ده‌نگی هه‌سه‌نی قزلجی . نه‌مانه لایه‌نیکی نه‌و گوږینه‌یان پیشان داوه . گوږینه‌که له‌وه‌ی نه‌وروپا و ری‌کاو ری‌ک له‌په‌یدا‌بوونی سه‌رمایه‌داری و پیشه‌سازی و پروخاندنی قه‌لای

دەر به گ ناچیت . به لام ئەم گۆرانه .

شتیک که له وی و لیره له هه موو سالانی په یادابوونی چیرۆکدا ده چیتە خانە ی Alienation (جیاوازی یه وه) ئە وه (بیروکراتیزم) ه ئە مه ره گه زیکه بنه ره تی جیا بوونه وه ی ئاده میزاده له کۆمه ل ، بیروکراتی پیوه ندیی ئینسانی به کۆمه له وه نامینی ، هه ره له ودیو میزه وه به زمانی « فایل و ... کتاب » قسه ده کات .. ئاده میزاد لای ئە وه ده بیته فایلیکی مردوو و ژماره ی خوی هه یه ته نانه ت که ئاده میزادیکیش ده هینریته به رده ممان هه ر به شه خس ناو نابری ، به مه سه له ی ناو فایله که ی ناو ده بری . « مدیر به گ ، ی شاکیر فه تاح نمونه په کی ئە مه بوو ، به لام وینه ی تری ئە م « جیا بوونه وه » په پیشان نه درا . له شعیردا جی ی خوی هه یه . هه ندیک چیرۆک بوئی ئە وه ی ئادی وه ک « فرمانیکی بچوک ، ی کاوس قه فتان . به لام هه ندی چیرۆکی پاش حه فتامان گه ده بوو باش له م بابه ته ئە وروپایی به بگات ، هاتوو ئاده میزادی له کۆمه ل جیا کردۆته وه ، له و بزووته وه ی میژووی دابریوه که ده بی خوی دروست که ری بی .

ده بی له ره وتی پیشه سازی وولاتی خو مان بگه ی . چینی کریکاری ئیمه له ژیر سایه و به یداخی سه رمایه داریدا له دایک نه بووه و ره نجی بو ئه ونی به .

سه ره تا کریکاری نه وت و « ریگه ی ئاسن » مان هه بوو ئیستاش وا دوو که ل کیشی کارگه کانی سلیمانی و هه ولیر جو ره پیوه ندی به کی تر له نیوان کریکارو ده ولت و نه قابه دا دروست ده کن سه رمایه یه دار لیره جی ی نی به . ده بی له م جو ره پیوه ندی به وه له م خو به ستنه (ئاله ت) هه وه بگه ی . که دیسان له پیوه ندی وولاتی ترجیایه .

ئه گه ر جیا بوونه وه ک لای ئاده میزادی سه رده می ئیمه هه بی دیسان له وه ی ئە وروپا جیا به .

ده توانین له ته جرو به ئە وروپایی به که وه ، په رده له پووی بیروکراتیزم دامالین . بیروکراتیزم ده ولت له خه لک جیا ده کاته وه ، با پیوه ندیی به ره م و بازارو کرین و فروشتنیش له وه ی سه رمایه داری به رادی کالی به که جیاوازی بیت .

ده توانری هه ندیک شت ده رباره ی نه هیلیزم « عه ده میه ت ، و نیتشه و هه موو ئە وریباز هه شو بووتری . نمونه هه له م وورده چیرۆکانه ی ئیستادا بوون

« deshunsation » دیس هیومانیزه یشن . واته ئینسانیتی له ئینسان دامالین ده دوزریته وه . لای ئە م ریبازه بو دژوازی به سووکه ، له م جیهانه دا که هه ر که ره سه نرخی هه به . ئینسان که ره سه یه که له و که ره سانه و له ره واله تدا له وان بی ده سه لات ترو بی نرخی ترو سووک و سه لیم تره . لیره دا ئە و سروشتی « فیتیسی - یابوون به بتی که ره سه ، په ئینسانیش ده گریته وه . به لام له ناو بوونی که لیک دیمه نی به لگه ده ری ئە م که ره سه گه ری یه دا ، لای ریالیستان ئاده میزاد له هه موو سه رمایه یه که به نرخی تره و نابی به سه رمایه .

ئه وه ی به هه ندیک چیرۆکی ئە م دوایی یه وه دیاره دیمه نی ریبازیکی تری بو دژوازی ئە وروپایه - که mysification « میسیفیکه شن ، ه - که ته واو (کویرکردن) ده گریته وه . ئە مه ش بریتی به له دروست کردنی توئیکل و به رگیکی ته ماوی بو ژیان و واقع .

ئه مه ش هه ره نه نجای ئە وه یه که سه رمایه داری ئاده میزاد له کۆمه ل جیا ده کاته وه . له م ریبازه دا په نا ده بریته به ر نه فسانه . به کارهینانی کلاسیکی نه فسانه ، هه ر شتیکی روخسار گه ری به ، که له م ریبازه دا ده بیته هوی دوور که وتنه وه له بریاری کۆمه لایه تی دان بو ئە وه ی « که سینک له چیرۆکدا دروست کریت که پیوه ندیی به کات ، به (زه مان) هه وه نه بیته ، سه ره به هیچ شتیک نه بیته ، گوئی نه داته هیچ . وه ک (کولن ویسن) ده لیت به لام به کارهینانی راسته قینه ی « نه فسانه ، ئە وه یه که ره گه زی پاکیتی و به ژیان و سروشته وه لکاویی تیدا بدوزریته وه سه ره له نوی دابریژریته وه . زورچار هه موو ئە م ریبازانه هوی ئە وه ن ، یابیانووی له ژیان دوور که وتنه وه ن .

ئه مانه کۆمه لیک تیپینی و جو ره به راوردیکن له نیوان ئە و ریبازانه و واقعی چیرۆکی کوردیمان و ئە و راستی به مان بو درده خه ن که مودیرنیزم هه ره لری پیو خسارو ته کنیکه وه تووله ری به کی به ره و چیرۆکی کوردی دوزیوه ته وه و ئە وه ش له نه نجامدا ئە که ویته خزمه تی ناوه روکی چیرۆکی کوردی که تا ئیستا به گشتی سه ره به گه ل و زه وی و ئینسانه و پیوه ندیی چیرۆک نویسی کورد هه ره به گه له وه یه و بو ئە و نه نویسی و هه ره دیته وه سه ره ریبازی خزمه تی ئە وه .

پەراويز

ج . بەغدا ، 1978 . ل 122 ، 123 .

(10) بېروانە سەر چاوەی پيشوو ل 123 ، 124 . (تېببىنى : بەشى ئەدەب لەكتىبى
ھەر شەش پۆلەكەى نەومەندى و ئامادىيەدا بەھى سەپارىنى ئەندامانى
لەزىنە ، بەنۆوسەرى ئەم ووتارە سەپىرايوو) .

(11) حسين عارف چيروكى ھونەرى كوردى (1925 — 1980) بەغدا ، 1977 ل 40 .

(12) ئەو سەرچاومە ل 42 .

(13) ئەو سەر چاومە ل 43 .

(14) ئەو سەرچاومە . (تېببىنى : رەنگە ھەر چيروكەكەنى پيرەمىرد بەم چەشنە
بن ، چونكە شيعرەكەنى چوونەتە كۆپى سەيسەتەو (ع . م . ر) .

(15) ئەو سەرچاومە . ل (45) .

(16) ئەو سەرچاومە .

(17) ئەو سەرچاومە ل (77) .

(18) لە كۆلارى ھاواردا چەند چيروك بلاقراوتەو . جەلادەت بەدراخان خۆى

چيروكى لەبەتەنى نووسىنەكەنى حوزنى نووسىو . ھەروەك لەكتەنى دانانى
كتىبى قوتابخانەشدا چيروكىكى نۆرمەدىن زازام لەھاوارەو بەناوى
(خورشيد) موە وەرگرت . ھەرچى چيروك و پۆلمەكەنى عەرەبى شەمۆو
عەلىي عەبدورەھمان و ئەوانى تى ئەو مەئەندەمە ئەو شە ديارن .

(19) مەبەستەم ئەو چيروكەنەيە كە كورد بەزمانى تر نووسىوونى . لەزىمدا دەبى
ناوى بەشار كەمال و عەبدولەجيد لوتفى و محىدىن زەنگەنە بىيەن .

(20) لەزىمدا بلس لە چيروكى ھونەرى . يەپەخشەن دەكرىت و ئەكەر ئەم بابەتە
بشېرىتەو سەر رەگەو بنچىنەى خۆى ئەو دەبىرئەو سەر حىكايەتى
فولكلورى (واتە - سەرپەخشەن) - ھەرچى داستان و چيروكى شيعەرى بە ،
ئەو رەگەو سەرچاوەى شيعەرى كوردى بە ، بەسىنەرى جوانىشى بەسەر
پەخشەن و چيروكى كوردىدا كەشاندەبىت .

(21) الواقعية في الادب الكردي . ص 124 .

(22) عەلەدىن سوچادى . كۆلارى كە لاويژ . بەغدا . مارتى 1947 ھەروەك بېروانە :
الواقعية في الادب الكردي ص 125 .

(23) بىلە . كۆنۆمەو . بەغدا 1950 . ل 79 .

(24) كۆلارى ھىوا . بەغدا . كۆنۆنى دوومى 1981 .

(25) بېنىسە . سەلمەنى . مارتى 1980 ل 77

(26) لە پۆزنامەو كۆلارەكەندا كەلىك ووتارى نووسىو و دوو چيروكى

، جوان ، و ، لەپىنلوى دەرمەبەگىدا ، ناودارن . بەلام كەمورە ترين كارى
چيروكى ، كەلى پۆزگەرە ، كە چەپ نەكراو . ئەم چيروكە كە لە چوارچەوہى
ھونەرىيدا دەچىتە سنوورى پۆلمانو لەنۆمەو كەيدا كەلىك مەسەلەى زىگانو
رەھتارى ئادەمىزادى لە سنوورى خەيلىكى فراوانى جواندا چارەسەر
كردوو . ئەمە لەخۆيدا شەقلى ئەدەبىياتى رەلىزمى سۆشەلبەستى لەھەموو
شت زياتر دەداتى .

(27) لەو ووتارەى (الاقلام) دا كۆمەنى نموونە نيشاندراو كە بەشىكىان بەرھەمى
پاش نووسىنى ئەم بلسەن (1970 — 1980) و راستى ئەم پۆ چوونەى ئەو
كەتە دەسە لىئىن .

(1) لەپيشەمكى ووتارەكەى (الاقلام) دا نووسىووشم : ... لەبەرئەوہى ئەو بلسە
(واتە ئەم بلسە كوردى بە) دەربارەى نۆمەو كە بوو ، لەبەر ئەو دەبىيەن
بەخەى زۆرم بەنۆمەو كە داومو زۆر كەم لام داومەلەى بلبەت و پوخساردا
ديارە ئەمە ھەر لەبەر ئەوہى ئەو بەكە من نۆمەو كە بەجەوہەرو بناغە دەزانم و
(ئەمە بۆمە) ، بەلكو لەبەر ئەوہى كە (حەسەن عارف) ى نۆستەم ئىكادارى
ئەوہى كەردم كەدەستى داومتە بلسەك بو ئەو زمارەى خۆى و لەویدا
لەپوخسارو تەكنىكى چيروكى كوردى دەبوت ، لەبەر ئەمەئەركى دواكەوتنى
ووردى كە لىئەكەنى ئەو مەسەلەى لەكۆل كەردەمەو . ھىوام واىە ئەو ئەو
لایەنەنە ئەو او بىكت كە من كۆمە نەداونەتى . ھەر چەندە ھەست بەوہەكەم
تۆزىك دوورى لە بەخەدان بەنۆمەو كە پوخسار (بەديارە - ظاھرە ، يا ،
عرض) يەك زانەن كە دەبى خزمەتى نۆمەو كە بىكت . لە نۆوانمەندا ھەيە .

(2) مەبەس شارى سەلمەنى بە كە سالى 1784 دامەزراو .

(3) نالى دەنى :

فارس و كوردو عەرەب ھەرسىم بەدەفتەر كرتوو

نالى ئەمرو حكىمى سى مۆلكە ديوانى ھەيە

(بېروانە : ديوانى نالى بەغدا ، 1831 . ل 55)

(4) مەلای جىزىرى دەنى :

كۆنى باغى ئىرەمى بوئەنم

شەب چراغى شەبى كوردستەنم

(بېروانە : ديوان الشيخ الجزى . دار الكتاب بصرى ؟ ص 187)

(5) — نووسەر محەدى مەلا كەرىم تىكىستىكى پەخشەنى مەولانا خەلىدى
نەقشەبەندى بلاو كەردەمو ئەوہى بەكۆنترين تىكىستى پەخشەنى كوردى
دانا (بېروانە : محەدى مەلا كەرىم . عەقىدەى كوردى مەولانا خەلىدى
نەقشەبەندى . كۆلارى مەجمەعى عىلمى عىراقى ژمارە 8 بەغدا 1981) لە
دەرفەتتىكى تردا بلس لەم تىكىستەدەكەم . (تېببىنى : ئەم پەراويزە بو
ووتارە عەرەبى بەكە نووسراو .)

(6) بېروانە : الدكتور عز الدين مصطفى رسول . الواقعية في الادب الكردي . بيروت
1988 . ص 205 ، 206 .

(7) ئەم چيروكە بەكەمجار لەسالانى 1925 ، 1928 دا لە پۆزنامەكەندا
بلاقراوتەمو بەبەكەم چيروكى ھونەى كوردى دادەنرا . بەلام كە وىنەى
زمارەكەنى (رۆزى كورد) ى 1913 سەر لەنۆى سالى 1981 بە ئۆلسىت
بلاقراوہ . ئەو دەركەوت كە لە پەش (كەخەوما) لەو كۆلارەدا چيروكىكە بە
ناوى ، فۆئاد ئەمۆ ، وە ھەيە . ئەمە مۆنەلەشەبەمكى لەنۆوان كۆمەلىك
نۆوسەردا دروست كەرد .

(تېببىنى : ئەمەش ھەرپەراويزى ووتارە عەرەبى بەكەمە) .

(8) ديوانى ئەمەد حەمدى بەگ صلحانان . بەغدا 1987 ل 147 .

(9) زەمانو ئەدەبى كوردى . بۆپۆنى پىنجەمى ئامەمى (كەمەل چەند دانەرى تردا)